

הלימוד מוקדש לזכרו של טייס חיל האוויר סא"ל אבנר גולדמן,
ששילב בחייו ספרא וסייפא, נפל בתאונת המסוק ברומניה בט"ו באב תש"ע

"על הפרק"

מפגש מחודש עם התנ"ך

שמואל ב' פרקים כ"א-כ"ב

בפרקים אלה נפתחת החטיבה האחרונה בספר שמואל. חטיבה זו מאירה את דמותו של דוד באופנים שונים ומגוונים ללא רצף כרונולוגי ברור ביניהם. החלק הראשון עוסק בנאמנותו של דוד לקיום השבועה וחסדו לבית שאול (כ"א-א-ד), בחלק השני מתוארות המלחמות השונות בפלישתים ובבני הענק (כ"א, טו-כב), ובחלק השלישי מופיעה שירת ההודאה של דוד לה' על הצלתו וישועתו (פרק כב).

"וַיִּקְרָאוּ בְּסֵפֶר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים" < בקיאות

פרק כ"א

- 1 הסיפור על נאמנותו של דוד לקיום השבועה וחסדו לבית שאול נחלק לשני חלקים עיקריים: א-ט: הבצורת והריגת בני שאול בידי הגבעונים; י-יד: מעשה רצפה בת איה ומעשה דוד. עמדו על ההבדל בין אופי המעשים בשני החלקים.
- 2 שתי שבועות נזכרות בחלק הראשון, האחת ביחס למעשה שאול (ב) והשנייה של דוד (ז). מה ההבדל בין שאול לדוד ביחסם לקיום שבועה?
- 3 בפסוק ב מופיע מאמר מוסגר לגבי מוצאם של הגבעונים.
 - א. מדוע לדעתכם המאמר המוסגר מופיע דווקא בתחילת הדו שיח בין דוד לגבעונים? מה הלקח הנלמד מכאן ביחס לקיום שבועה? ראו גם יהושע ט, יט-כ.
 - ב. עיינו בשני המקורות הבאים, מה ההבדל ביניהם בהבנת תפקידו של המשפט 'הגבעונים לא מבני ישראל המה'?
 - בבלי יבמות** אומר רבי יוחנן דברים חריפים בעניין הפרת השבועה לגבעונים. נראה שדבריו מספקים גם הסבר למעשה החרג המתואר בסיפורנו, של מסירת אנשים למיתה בחטאי אביהם, בניגוד להלכה בתורה 'לא יומתו אבות על בנים'.
 - בבלי יבמות ע"ט**: "והא כתיב (דברים כ"א, כג) 'לא תלין נבלתו על העץ' (וכיצד הלינו את גופות בני שאול?) אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו. ומה בני מלכים כך בני הדיוטות על אחת כמה".

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sodie Rennet Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. המרכז ללימודי תנ"ך. מתן ירושלים

ii **רמב"ם, הלכות תשובה ב, י:** "אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס... ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור - וזה דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון אבל הגוים ערלי לב אינם כן אלא עברתם שמרה לנצח וכן הוא אומר על הגבעונים 'והגבעונים לא מבני ישראל המה'".

4 בפסוק א נאמר שהבצורת קרתה בשל היחס לגבעונים, אבל ה' נעתר לארץ רק בסוף הסיפור (יד). מדוע לדעתכם המעשה של רצפה בת איה, ומעשה דוד שבא בעקבותיו, הביאו להפסקת הבצורת?

5 בחלק השני מופיעים ארבעה סיפורים קצרים העוסקים בהריגת הענקים 'ילידי הרפה'. בסיפור השלישי (יט) ישנה סתירה לסיפור הריגת גלית בשמ"א, יז. לסתירה זו הוצעו פתרונות שונים עיינו במובאות הבאות ובחנו את הצעות הפתרון המגוונות שנתנו לסתירה זו:
א. רש"י: אלחנן - דוד. בן יערי אורגים: שהיו משפחתו אורגים פרוכת למקדש הקרוי יער.
ב. רבי ישעיה דיטראני: 'וגלית אחר הוא זה'.
ג. דה"א כ, ה.

פרק כ"ב

6 שירת דוד בנויה ממסגרת של פתיחה וחתימה ושלושה חלקים עיקריים:

(1) א-ד: פתיחה - ה' כמציל ומושיע.

(2) ה-כ: ה' מושיעו ומצילו מאויביו.

(3) כא-כח: מידות ה' - מידה כנגד מידה.

(4) כט-מו: ה' מסייע לדוד לנצח את אויביו.

(5) מז-נ: חתימה - ברכה והודאה לה'.

השירה כתובה במבנה כיאסטי. עמדו על ההקבלות בין הפתיחה והחתימה ובין חלק ב לחלק ד. מה נוסף בחתימה על הפתיחה, ומהם ההבדלים בין ישועת ה' בחלק ב לישועתו בחלק ד? שימו לב לסוג הישועה ולדרך בה היא מופיעה בשני החלקים, וכן לתפקידו של דוד בכל אחת מהישועות.

7 עמדו על המבנה הכיאסטי של פסוקים כא-כה. מה העיקרון העומד בלב הפסקה? מדוע לדעתכם היא ניצבת במרכזו של המזמור?

8 מזמור זה מופיע גם בתהילים פרק יח בשינויים מסוימים.

א. התבוננו במזמור בתהילים ואתרו מספר שינויים.

ב. לתופעה זו התייחס אברבנאל: "ואשר אחשוב אני בזה הוא שספר תהלים חיברו דוד המלך עליו השלום בסוף ימיו, להנהגת המתבודד ולסדר לפניו התפילות והתחנונים אשר יאמר ויתפלל האדם בעת צרותיו, והביא שמה המזמורים אשר הוא אמר בימים הראשונים על צרותיו כדי שבהם יתפלל המתבודד בבוא עליו צרה וצוקה... וכאשר העתיקה וכתבה בתוך המזמורים ראה לשנות בה דברים ממה שהיה אומר בה בזמן התשועות, וזה אם לתיקון דבר ואם לביאור הכוונה כי בראשונה היתה מיוחדת לו בינו לבין המקום והאל היה מבין כוונתו, אבל כאשר רצה לכתוב אותה על ספר לתתה ביד המתבודדים הוצרך לפרש בה דברים כדי שלא יטעו בכוונתם.

כיצד מסביר האברבנאל את השינויים בין המזמורים?

”וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא” < הרחבה

שירת דוד היא שירת הודיה לה', המתארת את חווית ההצלה והישועה מנקודת מבטו של דוד. תיאורים אלה שופעים דימויים של ירידת ה' מהיכלו כלוחם גיבור היורד למלחמה, תוך שימוש באיתני הטבע ככלי נשקו. דימויים אלה מעלים את בעיית ההגשמה ('אנתרופומורפיזם') במקרא, שהטרידה פרשנים מימי קדם ועד ימינו. מאמר בנושא זה, תוך התייחסות ישירה לשירת דוד, נכתב בידי פרנץ רוזנצוויג, מהמעמיקים בהוגים היהודיים בגרמניה בראשית המאה העשרים. המאמר נכתב כביקורת על הערך 'אנתרופומורפיזם' שהתפרסם באותה עת ב'אנציקלופדיה יודאיקה':

...ה'אנתרופומורפיזם' שבמקרא כולם היגדים על ויעודים בין אלהים לאדם. לעולם אין אתה מוצא 'תיאור' של אלוהים - והרי הוא המתחייב ממילא כשאתה אומר 'לייחס' משהו לאלהים. לעולם אין הכתוב מייחס שני תארים או יותר זה אל זה, שהיא ראשית חכמתו של כל תיאור. לעולם, דרך משל, לא נאמר:

”דבר קרוניון וירזום בגבות תכלת של פלד,

נעו קוצות האמברוסיה העוטרות לקדקד המלך

גלשו מראש חי עולם, וירגז אולימפוס הנשגב.” (הומירוס, איליאס א, 529-527)

לעולם, ואפילו במקום שמצטברים יסודות מתארים, אין החוט נמתח מתואר אחד למשנהו (שבכך נוצרת היתה תמונה), אלא מכל תואר אל הבריאה ואל הבריות. ישוה נא הקורא לחרוזי האיליאס שלמעלה את הפסוקים הבאים, שיש בהם משום גודש של יסודות מוחשיים:

בְּצַר לִי אֶקְרָא ה'

וְאֵל אֱלֹהֵי אֶקְרָא

וַיִּשְׁמַע מִהִיכְלוֹ קוֹלִי

וַשׁוּעַתִּי בְּאָזְנוֹ:

וַיִּתְגַּעַשׂ וַתִּרְעַשׂ הָאָרֶץ

מִסֻּדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָזוּ

וַיִּתְגַּעְשׂוּ כִּי חָרָה לוֹ:

עָלָה עָשָׁן בְּאָפוֹ

וְאֵשׁ מִפִּי תֵאכֵל

גְּחֲלִים בָּעֵרוּ מִמֶּנּוּ:

וַיֵּט שָׁמַיִם וַיִּרְד

וַעֲרָפֵל תַּחַת רַגְלָיו:

וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיַּעֲף

וַיָּרָא עַל כַּנְּפֵי רוּחַ:

בוא וראה, עד כמה כל היגד והיגד אינו כאן אלא הקצה האחד של הקו, שבקצהו השני עומד האיש המתפלל המשווע לישועה בצר לו והרואה בהתקרב אליו אלהים להמם את צריו. לפניך כאן תמונה של הבריאה הנסערת, עד כדי הציור המיתולוגי של הענן הכרוב - אבל לא של אלהים,

הנוטה שמים ויורד, עם כל ההיגדים המוגדים עליו. פידיאס, ואלף כיוצא בו, לא היה יכול למצוא כאן מקור השראה. וכשבא מיכאל אנג'לו לצור צורה, יכול היה לעשות זאת לא מכוח שירו של דוד אלא מכוח יצירתו של פידיאס...

כל מקום שיש מה לראות, עין אלהים פקוחה עליו. אדם קורא - אלהים מטה לו אוזן. אדם מאזין, אדם אוטם את אזנו - יש שבוקע אליו הקול מפי אלהים. את ידו הפשוטה לעזרה יש שתאחז יד אלהים. אדם נכסף אל קרבתו או מבקש לרחוק ממנו במרו - אלהים ירד ויקרה לקראתו בחצי הדרך או יתייצב מולו במחוז מנוסתו. וכל אימת שחבורת אנשים בלב נכון (ולא מתוך כוונת כפייה מאגית, שבאה לפטור את בעליה מחובה אחרת, קרובה יותר) מבקשת להנות אותו בקטורת מעשה רוקח, לא יחסר לו - במחילת כבוד מלכותו - לא יחסר לו ההומור להריח בריח הניחוח.

עם זאת אין אנו רשאים לומר שיש לאלהים עיניים, אזניים, פה, יד, רגל, אף. ולא משום שפחיתות כבוד היא לו לראות, לשמוע, לדבר, לאחוז, לרדת, להריח, אלא משום שפחיתות כבוד וצמצום יש בלשון 'יש לו'. לא ניתן לנו לדעת מה אלהים ומה לאלהים - שכל המבקש לדעת זאת מנסה לתארו לתחמו - אלא לבטוח ביטחון בלי מצרים בכוחותיו בלי מצרים - כוחותיו להיוועד עם גופניותו ועם נפשיותו, עם גופניותו ונפשיותו של כל נברא תמיד, בכל עת ובכל שעה, להיוועד בגוף ונפש, בדמות גוף ובדמות הנפש...

(פרנץ רוזנצוויג, על האנתרופומורפיזם, בתוך: נהריים, עמ' 40-34).

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sadie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

טל': 02-5944555 • perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. המרכז ללימודי תנ"ך. מתן ירושלים